

OPPIKIRJA SUOMEN MAANTIETEESSÄ.

Kirjoittanut

A. E. MODEEN.

Kuudes painos.

Hinta: 40 penniä.

WIIPURISSA, 1887.
Clouberg ja kump:n kustannuksella.

OPPIKIRJA SUOMEN MAANTIETEESSÄ.

Kirjoittanut

A. E. MODEEN.

Suomennos.

Kuudes painos.

WIIPURISSA, 1887.
Clouberg ja kump:n kustannuksella.

WIIPURISSA,
N. A. Zilliacus'en kirjapainossa, 1887.

Suomen Suuriruhtinaanmaa.

6,700 neliöpeninkulmaa, 2,2 miljonaa asujanta.

Suomi eli **Suomenmaa** (Suomen mannermaa) on 59° 48' ja 70° 6' välillä pohjais-leveyttä sekä 38° 10' ja 50° 25' välillä itäis-pituutta. Pisin väli pohjaisesta etelään on 108 Suomen peninkulmaa: Tenojoen mutkasta luodetta kohti, joka on 4 Suomen peninkulmaa Jäämerestä, eteläisimpään suippuun *Hankoniemeen*. Pisin väli lännestä itään on 57 Suomen peninkulmaa.

Suomen rajoilla ovat: pohjaisessa Norja, idässä Wenäjä, etelässä Laatokka, Wenäjä, Suomen lahti ja Itämeri, lännessä Pohjan lahti ja Ruotsi. Rajana Norjaa vastaan on osa Tenojokea, Wenäjää vasten kaakossa Siestarjoki (Rajajoki), Ruotsia vasten Tornion joki ja tämän syrjäjoki Muonion joki. Wenäjänpuolisella rajalla ovat kuvernementit Arkankeli, Aunus, Pietari eli Inkerinmaa.

Suomi on suurimmaksi osaksi epätasaista; se on täynnänsä vuoria, joista ei ainoakaan ole varsin korkea, metsiä, rämeitä, soita ja järviä, jotka viimeainitut täyttävät suuren osan sen pintaa. Korkeimmat kukkulat ovat maan pohjaisimmassa osassa, niinkuin *Haldishok*, Norjan rajaa vasten, 4,200 jalan (= 1,250 m.) ja *Pallastunturi*, lähellä Muonion joen mutkaa etelää kohti, 2,900 jalan korkuinen (= 850 m.). Muutamat toiset kukkulat samalla seudulla ja tuo yksinäinen *Peldo-oaive* lähellä Tenojoen keski-

osaa, ovat myöskin korkeammat kuin 2 tuh. jalkaa (= 600 m.). Vuoriselänteet maan pohjaisessa osassa ovat 1,000 jalan (= 300 m.) korkuisia ja vielä korkeampiakin. Etelä-osassa ovat ne vain 3—400 jalan (= 90—120 m. *) korkuiset; ne muodostavat ylänkömaan, johon kuuluu suurin osa maata. Tämä ylänkömaa alenee vähitellen läntistä rantaa kohti, joka ylimalkaan on alaista ja lakeaa. Etelärannalla päättyvät selänteet jyrkkinä mereen, tehden paljon niemekkeitä sekä sangen suuren saariston, varsinkin Pohjanlahden suulle (*Ahvenan saariston*). Länsirannistolla on saaristoja ainoastaan siellä täällä, niinkuin Pohjanlahden kaidimmassa osassa, *Meren kurkussa*. — Pitkin rantaa huomataan maan alituisesti kohoavan. Etelässä kohoaa se 2 jalkaa 100 vuoden kuluessa, vaan pohjassa $3\frac{1}{2}$ jalkaa. — Maan laajin tasanko on Pohjan lahden keskimäisellä rannalla.

Suomen **emävuoristo** on *Maanselkä*. Se kulkee Norjan tuntureista eli Kölistä itään päin, ensin pitkän Norjan rajaa ja sitten Suomen Lapin läpi *Talkkuna-oaive* nimiseen kukkulaan lähellä Wenäjän rajaa. Tässä se kääntyy etelään päin, ja on *Näränkävaara* nimisestä kukkulasta alkaen rajana, kunnekas se *Miinaan vuorissa* kääntyy kaakkoa kohti Wenäjänmaahan.

Maanselästä lähtee kaksi pitkää harjannetta: 1) *Suomenselkä* Miinaan vuorista ensin länteen päin ja sitten lounasta kohti Pohjan lahteen saakka. Tämä harjanne eroittaa Pohjanmaan Karjalasta, Savosta, Hämeestä ja Satakunnasta. 2) *Salpausselkä*,

*) Etelä-Suomen korkein mitattu kohta on *Tiirismaa*, Päijänteen eteläpuolella, 750 jalan (= 220 m.) korkuinen.

Lieksan vuorisolmusta Wenäjällä, ensin etelään päin ja sitten luodetta ja länttä kohti Joensuun kaupungin luo, josta se kaarevasti ja yhtäsuuntaisesti etelärannan kanssa ulottuu Pohjan lahdelta eteläpuolella Kokemäen jokea. Tämä viimeainittu osa Salpausselkää on lähellä sitä rajaa, jonka pohjaispuolella ovat Savon, Hämeen ja Satakunnan maakunnat ja eteläpuolella Karjala, Uusmaa ja Varsinais-Suomi. Nämät kaksi harjannetta rajoittavat pohjaispuolella ja eteläpuolella laajan, vaan vähän kohoutuneen ylänkömaan, jonka rajana lännessä on *Satakunnanselkä*, mikä kulkee läpi Keski-Satakunnan.

Tämän ylänkömaan läpi kulkevista harjanteista ovat seuraavat, Suomenselästä lähtevät haarat tärkeimmät: 1) *Karjalanselkä* kulkee kaarenmoisesti kaakkoisessa suunnassa Koillis-Savon ja Pohjais-Karjalan läpi lähelle Joensuuta. 2) *Savonselkä* kulkee läpi länsi-Savon etelää kohti, kunneikka eteläpuolella Saimaata yhdistyy Salpausselkään. 3) *Hämeenselkä* kulkee Hämeenmaan läpi etelää kohti pitkin Päijänteen länsirantaa ja yhdistyy eteläpuolella mainittua järveä Salpausselkään. — Salpausselästä lähtevistä harjanteista ansaitsevat mainitsemista: 1) *Lohjanselkä*, joka kulkee läpi läntisen Uusmaan lounasta kohti Hankoniemeen. 2) *Äyräpäänselkä*, joka eteläpuolelta Saimaata lähtee kaakkoa kohti ja menee Inkerinmaahan.

Myöskin siinä osassa Suomen ylänkömaata, joka on pohjaispuolella Suomenselkää, on muutamia Maanselästä lähteviä, verraten korkeita harjanteita, niinkuin: 1) *Ounasselkä*, jonka eteläisellä osalla on nimi *Airiselkä*, kulkeva Norjan rajalta etelään päin pitkin Muonion ja Tornion jokia Pohjan lah-

delle. 2) *Kainunselkä*, Näränkävaarasta lounasta kohti Suomenselkään.

Näiden selänteitten kautta syntyy viisi vesistöä. Ylänkömaan vesissä on omituista se, että joukko järviä jaksottain yhdistyy yhteiseksi purkuvedeksi, jota vastoin alankomaan vedet laskevat eri jokien kautta.

1. **Pohjainen vesistö** sisältää vedet pohjaispuolella Maanselkää, jotka vedet laskevat Jäämereen ja Wienan mereen. Sen suurin järvi, *Inarinjärvi*, 405 jalkaa (= 120 m.) meren pintaa korkeammalla, johon *Ivalojoki* juoksee, laskee *Paatsjoen* kautta ulkopuolella maan rajaa Varangin vuonoon. Suurin joki on *Tenäjoki*, joka virtaa Tenovuonoon Norjassa. Järvet itäpuolella Maanselkää (*Kuusamon reitti*) laskevat Wienan mereen.

2. **Luoteinen vesistö** rajoittuu Maanselkään ja Suomenselkään ja sen vedet laskevat Pohjan lahden pohjais-osaan. Sen merkittävimmät joet ovat: 1) Ruotsista juokseva *Tornion joki* ynnä sen vasemmalta puolelta liittyvä syrjäjoki *Muonion joki*. — 2) *Kemijoki*, Talkkuna-oaivesta, virtaa läpi *Kemijärven* ja saa oikealta syrjäjokeen *Ounasjoen*. — 3) *Iijoki*. — 4) *Oulunjoki*, joka on Pohjanmaan tärkeinnä kauppatienä, lähtee *Oulunjärvestä* *Niskakosken* kautta, ja tekee useampia koskia, joista *Pyhäkoski* on suurin, ja laskee Oulun luona Pohjan lahteen. *Oulunjärvi*, 411 jalkaa (= 122 m.) meren pintaa korkeammalla, on sen vesistön keskuksena, jota Maanselkä, Suomenselkä ja Kainunselkä rajoittavat. Siihen tulee pohjaispuolelta *Hyrynsalmen reitti* *Kiehimänjoen* kautta ja itäpuolelta *Sotkamons reitti* *Kajaaninjoen* ja *Ämmäkosken* kautta. — 5) *Sikajoki*. — 6) *Pyhäjoki* *Pyhäjärvestä*. — 7) *Ähtävänjoki*, juokseva läpi *Lappajärven*.

— 8) *Lapuanjoki*. — 9) *Kyrönjoki*, suurin Etelä-Pohjanmaalla; sen ylistä osaa nimitetään *Kauhajoksi* ja keskijuoksua *Ilmajoksi*.

3. **Lounainen vesistö** rajoittuu Suomenselkään, Hämeenselkään, vähäksi osaksi Salpausselkään ja Lohjanselkään ja sen vedet laskevat Pohjanlahden etelä-osaan ja Itämereen. Suurin joki on *Kokemäenjoki*, minkä kautta laskevat ne vedet, jotka ovat eteläisen ylänkömaan läntisimmässä osassa (Suomenselän, Hämeenselän, Salpausselän ja Satakunnanselän välillä). Näiden vesien keskijärvenä on tuo vähäinen *Pyhäjärvi*, keskellä ylänkömaan sanottua osaa, eteläpuolella Tampereen kaupunkia.

Pyhäjärveen tulee lisävesiä pohjaispuolelta ja eteläpuolelta. Pohjaispuolelta tulee yhdistyneinä kolme reittiä: *Ätsärin*, *Pihlajaveden* ja *Keuruun*, jotka laskevat *Ruoveteen*, mistä vesijoukko taas jatkaa kulkuansa *Muroleenkosken*, tuon ison *Näsijärven* (314 jalkaa = 93 m. meren pintaa korkeammalla) ja *Tampereenkosken* kautta Pyhäjärveen.

Eteläisessä vesijaksossa on myöskin kolme reittiä: *Längelmäen reitti*, johon kuuluu *Längelmäenvesi*, *Roine*, *Pälkäneenvesi* ja *Mallasvesi*; 2) *Hauhon reitti*, joka alkaa *Lummeneen* ja *Vesijaon* järvistä lähellä Päijännettä; ja 3) *Vanajan reitti*, jossa on *Vanajanvesi*. Nämät reitit yhdistyvät Sääksmäen kirkon luona *Rautonselkään*, josta vesijoukko *Kuokkalankosken* ja useampain järvien kautta jatkaa kulkuansa Pyhäjärveen.

Pyhäjärvestä johtaa *Nokianvirta* veden *Kuloveteen*, joka saa pohjaispuolelta lisäksi *Kyröselän*, *Kyröskosken* kautta. Kulovedestä juoksee *Kokemäenjoki*. Se virtaa kaarenmoisesti lounatta ja luodetta kohti, ja katkaisten Satakunnanselän *Kiettareen* koskessa,

laskee se Pohjan lahteen, 3 Suomen peninkulmaa alapuolella Porin kaupunkia.

Eteläpuolella Kokemäenjokea laskee samaan lahteen *Eurajoki Pyhäjärvestä*. — *Aurajoki*, joka juoksee Turun kaupungin läpi, laskee Itämereen.

4. **Keskimmäinen ja Eteläinen vesistö** rajoittuu Lohjanselkään, Hämeenselkään, Suomenselkään ja Äyräpäänselkään ja sen vedet laskevat Suomen lahteen. Suurin joki on *Kymijoki*, joka johtaa ne vedet, mitkä ovat eteläisen ylänkömaan keski-osassa (Hämeenselän ja Savonselän välillä, edellinen länsi- ja jälkimäinen itäpuolella).

Suurin järvi on *Päijänne*, 12 Suomen penink. pitkä, 2—3 penink. leveä, 262 jalkaa (= 77,7 m.) meren pintaa korkeammalla, jonka suurimmat lisävedet tulevat pohjaispuolelta 3 reitistä: 1) *Viitasaa-ren reitti*, jossa on suuri *Keitele*, 2) *Saarijärven reitti* ja 3) *Rautalammin reitti*. Nämä reitit yhdistyvät Laukkaan kirkon luona vähäiseen *Saraveteen*, josta *Kuhankoski*, *Leppävesi* ja *Haapakoski* (Jyväskylän seudulla) vievät veden Päijänteesen. — Itäpuolelta saa Päijänne *Tainiovirran* kautta lisäksi *Sysmän reitin*, länsipuolelta *Lummeneen* ja *Vesijaon*, joilla siis on kaksi purkua, sekä eteläpuolelta *Vesijärven*.

Päijänteen kaakkois-osasta vie *Kalkkistenkoski Ruotsalaisten järveen*, josta *Kymijoki* alkaa. Kulkiesansa kaakkoa kohti, tekee tämä joki Heinolan kaupungin luona *Jyrängön kosken*, ja saa pohjaispuolelta lisäksi *Mäntyharjun reitin*, johon kuuluu tuo suuri *Puulavesi*. Sitten kääntyy joki etelään päin, katkaisee *Keltistenkoskessa* Salpausselän, tekee *Anjalan putouksen*, jakaantuu kahteen haaraan, jotka ympäröivät Pyhtään saaren, ja purkaa vihdoin vetensä 5 suuhaaralla, joista itäisimmällä on putous *Korkea-*

koski. — *Vantaanjoki* lähellä Helsinkiä. — *Raja-* eli *Siestarjoki*, rajajokena kaakossa.

5. **Kaakkoinen vesistö** rajoittuu Äyräpäänselkään, Savonselkään ja Suomonselkään sekä maan rajan ulkopuolella Maanselkään. Sen vedet laskevat Laatokkaan, osittain myös Äänisjärveen. Suurin joki on *Vuoksi*, minkä kautta laskevat ne vedet, jotka ovat eteläisen ylänkömaan itä-osassa (itäpuolella Savonselkää) ja joiden keskijärvenä on *Haukivesi*, pohjaispuolella Savonlinnan kaupunkia.

Haukiveteen tulee pohjaispuolelta *Kallaveden reitti* ja koillisesta *Pielisreitti*. Edelliseen yhdistyvät *Iisalmen reitti* ja *Nilsin reitti*, joka *Jännevirrassa* katkaisee Karjalanselän, tullen suureen *Kallaveteen*, jonka rannalla Kuopion kaupunki on. Kallavesi juoksee *Soisalon*, Suomen suurimman saaren, ympäri Haukiveteen. Sen tärkein juoksu käy länsipuolelta sanottua saarta *Konnuskosken* ja *Varkauden kosken* kautta.

Pielisreitissä on tuo 9 Suomen peninkulmaa pitkä *Pielisjärvi*, josta *Pielisjoki*, saatuaan yhteyteensä *Ilomantsin reitin* ja katkaistuaan Karjalanselän, juoksee Joensuun kaupungin sivu *Pyhäselkään*. Tämä saa lisäksi pohjaispuolelta *Höytiäisen* ja on *Oriveden* ja *Orivirran* kautta yhteydessä Haukiveden kanssa.

Haukivedestä vie *Haapasalmi* Savonlinnan kaupungin ohi *Pihlajaveteen*, joka itäpuolella yhdistyy *Puruveteen*, sekä laskee lounaspuolella *Puumalan salmen* kautta saarikkaasen *Saimaan järveen* (6 penink. pitkä, 3 penink. leveä, 256 jalkaa = 76 m. meren pintaa korkeammalla). Saimaan järven eteläosasta *Lapvedestä* juoksee *Vuoksi*, joka *Imatrassa*, Suomen merkillisimmässä koskessa, katkaisee Salpausselän. Se virtaa kaakkoisessa suunnassa ja jakautuu kah-

teen haaraan, joista eteläinen ja isompi laskee *Suvannon* kautta Laatokkaan (17 jlk. = 5 m. meren pintaa korkeammalla), jonne myös pohjainen kahdella suuhaaralla purkautuu Käkisalmen kaupungin luona.

Läskelänjoki juoksee läpi *Jänisjärven* Laatokan pohjaisimpaan osaan. — Muutamat järvet Suomen itäisimmässä osassa (*Suojärven reitti*) laskevat Äänisjärveen.

Ilmasto on kova, vaan ylimalkaan raitis. Suurin pakkanen on 40° ja lämpö 30° . Talvea luetaan pohjaisessa kestävän 8—9 kuukautta ja etelässä 5—7. Pisin päivä etelässä on $18\frac{1}{2}$ tunnin pituinen, uloina pohjaisessa 2 kuukauden pituinen. Eroitusta ilmastossa nähdään myöskin seuduilla, jotka ovat samalla leveysasteella, jos ne nim. ovat meren rannalla tahi sisäisellä ylänkömaalla. Vuoden keskilämpö on etelässä $+ 4\frac{1}{2}^{\circ}$, pohjassa $- 2\frac{1}{2}^{\circ}$. Vuotuisen sateentulon korkeus on noin 20 tuumaa (= 500 millim.).

Asujamet ovat suurimmaksi osaksi *Suomalaisia*, jotka jakauvat kahteen heimokuntaan, *Hämäläiset* lounaassa ja *Karjalaiset* koillisessa. *Lappalaiset* (noin 1,000) ovat suomalaista sukuperää. *Ruotsalaisia* (300 tuh.) asuu Ahvenanmaalla, Varsinais-Suomen eteläisessä saaristossa, Uusmaan rantamailla ja saaristoissa sekä Etelä-Pohjanmaalla. *Venäläisiä* (4,300) löytyy enimmin Wiipurin läänissä ja paikoin muuallakin kauppamiehinä kaupungeissa. *Saksalaisia* (1,800) löytyy etenkin Wiipurissa ja Helsingissä. *Mustalaisia* (kenties 1,000) kuljeskelee ympäri maata. Tihein väestö on lounaisessa osassa.

Maan tärkein **elinkeino** on *maanviljelys*, johon lounaspuoli on soveliaain. Itäpuolella on huonompi,

hiekansekainen ja kiviperäinen maanlaatu, pohjaispuolella löytyy hietakankaita, rämeitä, syviä soita ja se saa usein kärsiä yöhalloja. Kuitenkin harjoitetaan paljo maanviljelystä, pohjaispuolella Inarinjärvelle saakka, jolla seudulla ohra valmistuu 9—10 viikossa, jota vastoin etelässä siihen menee 14—16 viikkoa. Suonviljelystä harjoitetaan enimmäkseen pohjaispuolella, kaskenpolttoa idässä. Ruista viljellään yleisesti, kuin myöskin ohraa, viimeksimainittua etenkin pohjaispuolella ja pohjaisimmassa osassa, kauraa ja tattaria enimmäkseen kaakossa; vehnää viljellään etelässä. — Muista ruokakasveista viljellään potaatteja yleiseen, varsinkin lounas-osassa, herneitä etelä-osassa, papuja, nauriita ja kaalia varsinkin itä-osassa. Pellavas hyöstyvät parhaiten Keski-Hämeessä; hamppu menestyy pohjaisemmassakin; parhaimpia humalia saadaan Uusmaalla; tupakkaa viljellään siellä täällä. — Hedelmäpuita on vähä: omena- ja kirsikkopuita eteläpuolella, päärynä-, krikuna- ja luumupuita Uusmaalla. Karviaismarjat kypsyvät maan etelä-osassa, viinamarjat vähän pohjaisemmassa. — Metsämarjoja löytyy runsaalta; pohjaisimpana kasvaa suomuuramet; sitten seuraavat puolat, mustikat, maamuuramet, vaaraimet ja mansikat y. m. — *Metsät* peittävät suuren osan maan pintaa. Metsäpuista kasvavat petäjä, kuusi ja koivu koko maassa. Kuusia löytyy vielä eteläpuolella Inarinjärveä, petäjiä vähän pohjaisempana ja naanakoivuja pohjaisimmassa osassa. Yleisiä ovat myöskin kataja, leppä, haapa, pihlaja ja halava y. m. Lehmus, vahtera, jalava ja saarni kasvavat etelä-osassa, tammi etelä-rannalla; lehtikuusia löytyy ainoastaan kaakkois-osassa. Metsät ovat paraiten säilyneet sisämaassa. Niistä saadaan Suomen tärkeim-

piä vientitavaroita: lankkuja ja lautoja (etenkin itäosista) sekä tervaa (Pohjanmaan sisäosasta).

Maanviljelyksen jälkeen on *karjanhoito* tärkeinä elinkeinona, vaikka siitä ylimalkaan vähä huolta pidetään. Sarvikarjanhoito on tärkein. Parhaimpia hevosia löytyy Savossa ja Karjalassa. Lampaat antavat enimmiten karkeata villaa. Sikoja hoidetaan yleiseen. Peura on Lapinmaan tärkein eläin. Kesyistä linnuista ovat kanat yleiset. Mehiläishoitoa harjoitetaan Turun lähestöllä. — Metsä-eläivistä, joiden *ajo* eli *metsästäminen* on etuisaa, ovat karhu, susi, kettu, jänis, orava ja kärppä yleisiä, osmo, naali, ilves y. m. vähemmin yleisiä, hirvet harvinaisia. Hylkeitä löytyy meressä, Laatokassa ja Saimaassa. — Metsälinnuista löytyy metso, teeri, pyy, riekko, peltokana, joutsen, haahkatelkkä, metsähanhi, sorsia y. m. — *Kalastus* on etuista elinkeino. Merestä pyydetään varsinkin haileja, kaikista suurimmista jo'ista lohia (enimmin pohjais-Suomessa). Yleisiä ovat ahven, lahna, hauki, kuha, made, ankerias, siika y. m. Suomen suurin järvikala on monni eli säkekala. Merestä ja Laatokasta saadaan välistä sampia. Krapuja löytyy vielä Pohjanmaan eteläisimmässä osassa.

Vuorityötä harjoitetaan. Metalleista löytyy *rautaa* runsaimmin ja melkein kaikkialla; sitä saadaan joko kaivoksista tahi järvistä ja rämeistä. Rautamutaa tavataan varsinkin Karjalassa, Savossa ja Pohjanmaalla, ja rautamalmia maan lounaisen osan vuorissa (läntisellä Uusmaalla ja Varsinais-Suomessa). Vaskea löytyy Uusmaalla, Karjalassa ja Pohjanmaalla. Kalkkia on joka maakunnassa (etenkin läntisellä Uusmaalla ja Varsinais-Suomessa). Marmoria ja fajansisavea löytyy varsinkin Karjalassa,

pottisavea, punamultaa, liuskakiveä, tahko- ja myllykiviä sekä rapakiveä monessa paikassa, viimeainittua varsinkin Karjalassa. Yleisin kivilaji on kraniitti.

Teollisuus ei täytä tarvetta. Maan suurin tehdaskaupunki on Tampere. Sitä paitse löytyy verka-, tupakka-, paperi-, lasi-, saippua-, kynttilä-, sokeri-, porslini-, fajansi-, ruuti- y. m. tehtaita, enimmäkseen etelä-osassa maata. Maan rautakaivokset ja enimmäkseen rautatehtaat ovat lounaisessa osassa. Saha-laitoksia lankkujen ja lautojen sahaamista varten löytyy paljo. Laivanrakentoa harjoitetaan varsinkin Pohjanmaalla. Kotiteollisuus on suuri Etelä-Pohjanmaalla sekä Turun, Uusikaupungin, Rauman ja Porvoon seuduilla.

Sisämaan *kauppaa* edistävät hyvät maantiet, rautatiet, kanavat ja höyry-alusten kulut, mutta se on vähemmän vilkas. Ulkomaan kauppa on suurempi. Maan etevimmät vientitavarat ovat metsän tuotteet, sitten voi. Tärkeimmät tuontitavarat ovat vilja, kahvi, sokeri, kankaat, metallit (myöskin rauta), puuvilla, tupakka ja suola. Kauppalaivastossa on noin 1,600 alusta, joista noin 200 on höyryaluksia. Laivanrakennus-liike on vilkas etenkin länsirannan kaupungeissa.

Suomenmaan *kanavista* on tärkein *Saimaan kanava*, joka on Saimaan ja Suomen lahden välillä ja laskee Wiipurin kaupungin läpi. *Pielisjoen kanavat* yhdistävät Pielisjärven ja Pyhäselän. Vähempiä kanavia on Päijänteen ja Vesijärven (Vääksyn k.) välillä sekä Muroleen, Kuokkalan, Warkauden, Konuksen, Ämmän y. m. koskien välillä. Maan vanhin *rautatie* kulkee Helsingistä Hämeenlinnaan. Tässä haaraantuvat seuraavat rautatiet: Keravan—Porvoon, Hyvinkään—Tammisaaren—Hankoniemen,

Riihimäen—Wiipurin—Pietarin ynnä sen sivurata Lappeenrantaan, Hämeenlinnan—Toijalan—Turun, Toijalan—Tampereen—Östermyyran—Waasan ja Östermyyran—Kokkolan—Oulun, ynnä sen sivurata Pietarsaareen. *Sähkölennätinlanka* yhdistää maan useimmat kaupungit maailman suurten sähkölennätinlaitosten kanssa.

Uskonto on lutherilainen; ainoastaan Wenäläiset ja vähempi osa Suomalaisia (yhteensä 38,000) tunnustavat kreikan uskontoa. Katolisia on lähes 600. — *Opetusta* varten löytyy Aleksanterin yliopisto ja Polyteknikum Helsingissä, 2 normaali-lyseota, monta lyseota*) sekä joukko muita kouluja.

Suomi on eroittamaton osa Wenäjän Keisarikuntaa, jonka hallitsija on *Suomen Suuriruhtinas*. Mutta Suomella on Wenäjästä eroitettu hallinto ja omat lakinsa. Nämät vakuuttavat maan asujamille sen, ettei kukaan ilman laillista tutkintoa ja tuomiota kärsi vahinkoa hengen, kunnian, ruumiin, omaisuuden ja personallisen vapauden suhteen. Erityisiä oikeuksia nauttivat *aatelisto, papisto, porvaristo* ja *talonpoikaissäätty*, joilla on oikeus lähettää edusmiehiä *valtiopäiville*. Korkeinta hallintoa hoitaa keisarin nimessä *kenraalikuvernööri* ja *keisarillinen senaatti*. Maan asioita Wenäjän hallitsijalle esittelee *ministeri-valtiosihteeri*.

Suomi jaetaan 1) **hallinnon** suhteen 8:aan *kuvernöörien* hoitamaan lääniin: *Uusmaan, Turun ja Porin, Hämeen, Wiipurin, Mikkelin, Kuopion, Waasan, Oulun ja Kajaanin*; — 2) **historiallisessa** suhteessa 9 *maakuntaan*, jotka ovat: *Varsinais-Suomi, Ahvena, Sa-*

*) Täydellisiä lyseoita on läänien pääkaupungeissa sekä Porvoossa ja Jyväskylässä.

takunta, Uusmaa, Häme, Karjala, Savo, Pohjanmaa ja Lappi; — 3) *lainkäyttämisen* suhteen 3 *hovi-oikeuden piirikuntaan: Turun, Waasan ja Wiipurin*; — 4) *kirkollisessa* suhteessa 3 *hiippakuntaan: Turun, Porvoon ja Kuopion*.

Nimellä *Vanha Suomi* tarkoitetaan välistä maan kaakkoista osaa, Kymijoelle saakka lännessä ja Savonlinnan kaupunkiin asti pohjaisessa. *Uudeksi Suomeksi* sanotaan muu osa maata.

Maan sotaväkeä on *henkivartijain tarkk'ampujapataljoona* Helsingissä ja 8 *tarkk'ampujapataljonaa* sekä vielä lisäksi *reservi* eli *varaväki*.

1. Uusmaan lääni,

vähin (214 neliöpenink.), mutta tiheimmin asuttuja läänejä maassamme, ulottuu pitkin Suomen lahden rantaa Kymijoen läntiseen suuhaaraan asti idässä; siihen kuuluu läntinen ja suurin osa Uusmaata kuin myöskin osa kaakkoista Hämettä. — Rantamaasta pistää mereen niemiä (*Hankoniemi* ja *Porkkala*) ja sen edustalla on kauniita saaristoja (*Barönsalmi*). Maa on jotensakin epätasainen (*Salpausselkä* ja *Lohjanselkä*), vaan ylimalkaan viljavaa ja hyvin viljeltyä. Vehnää viljellään kuitenkin vähä. Pareremmanlaatuisia puita kasvaa itsestänsä metsissä, ja hedelmäpuita (omena-, päärynä-, luumu-, kriikuna-, kirsikkopuita) viljellään menestyksellä. Länsiosassa löytyy useampia rautatehtaita ja kalkkipolttimoja. Merestä pyydetään varsinkin kilohaileja, Kymijoesta lohia. Asujamet ovat Hämäläisiä ja Ruotsalaisia.

Läänin kaikki kaupungit ovat meren rannalla ja Uusmaan maakunnassa.

Helsinki, maan pääkaupunki (perustettu v. 1550), jossa on kenraalikuvernöörin asunto ja keisarillinen

senaatti (vuodesta 1819) sekä kaikki ylimmäiset virkakunnat, lääninhallitus, Aleksanterin yliopisto (vuodesta 1828) ja muutamia seuroja tieteitä varten, niinkuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura y. m.; polyteknikum, kaksi normaalilyseota, ja useampia muita koululaitoksia. Kaupunki sijaitsee niemekkeellä ja on säännöllisesti, osaksipa erittäin hyvinkin rakennettu. Pohjaisosassa on Nikolainkirkko, senaatti-huone, ritarihuone, yliopiston rakennukset ja rautatien-asema; keskellä esplanaadi, Runebergin kuvapatsas ja uusi teatteri; eteläosassa tähtitieteellinen observatoriumi ja polyteknillinen opisto. Helsingin satamat ovat oivalliset (Pohjoissatama ja Eteläsatama idässä, Hietalahden satama lännessä) ja sillä on sangen suuri kauppa (suurin maassa tuontitavaroitten suhteen). Konepajoja y. m. tehtaita. 50 tuh. asukasta.

Ulkopuolella: *Töölö*, sokuritehdas; *Arabia*, porsliinitehdas; *Lapinlahti*, mielivillisten parannuslaitos; *Söörnäs*, lastauspaikka.

Puoli peninkulmaa Helsingistä: **Wiapori**, luja linnoitus 7 saarella (*Vargön saaristo*): *Vargö*, *Gustafsvärd* y. m. Täällä oleskelee osa Wenäjän sotalaivastoa. 1 tuh. asuk. — **Porvoo**, vanha kaupunki Porvoonjoen varrella. Piispan asunto, hyvä kauppa. Valtiopäivät v. 1809. 4,000 asuk. — **Loviisa**, kauppa-kaupunki, kylpypaikka, 2,000 asuk. Meren puolella on sataman edustalla *Svartholman* häviöön jätetty linnoitus. — **Tammisaari**, Pohjan pitäjässä. Seminaari kansakoulujen naisopettajia varten. Tammisaaren kilohailit ovat kuuluisat. 1,700 asuk. — **Hankoniemi**, Bromarv'issa, vasta perustettu kauppasatama, kylpypaikka, 1,000 asuk. Meritappelu v. 1714.

Fiskars, Pohjan pitäjässä, rauta- ja metallitehdas. — *Korkeakoski*, Pyhäjärvellä, rautatehdas. — *Ojamo*, Lohjalla,

maan vanhin malmikaivos. — *Rasepori*, linnan jäännöksiä, — ja *Mustio*, maan vanhin rautatehdas, Karjan pitäjässä. — *Wärälän* kylä Elimäellä. Rauhanteko v. 1790. — *Anjala*, säterikartano. Anjalan liitto v. 1788.

2. Turun ja Porin lääni ynnä Ahvena

on maan lounainen osa ja sisältää Varsinais-Suomen, läntisen Satakunnan, pienen osan läntistä Uusmaata sekä Ahvenan. — Varsinais-Suomen ranta-maat ja pohjainen osa ovat vuorisia (*Salpausselkä*). Satakunnan osassa, joka enimmäkseen on tasankoa, on pohjaismäkeillä soita ja ylänkökankaita (*Hämeenkan-gas*). Läänin eteläranta ja saaristo sen edustalla ovat maan viljavimpia ja parhaimmin viljeltyjä osia. Satakunta on pitkin Kokemäenjokea viljavaa ja hyvin viljeltyä. Vehnä valmistuu etelärannalla, missä myös tammi ja toiset paremmanlaatuiset puut hyöstyvät. Mehiläishoitoa harjoitetaan vähä (Turun seudulla). Reposaarella (Kokemäenjoen suulla) löytyy mustaa marmoria, Turun lähestöllä hienora-keista kraniittia. Läänin eteläosassa on monta rautatehdasta ja vaskikaivos, kalkkia poltetaan paljo Paraisten ja Kemiön pitäjissä. Kotiteollisuus on suuri Turun (puuvilla- ja palttina-kankaita), Uusikaupungin (puuastioita) ja Rauman (pitsejä) tienoilla. Säskylässä tehdään myllynkiviä. Läänin asujamet ovat suurimmaksi osaksi Suomalaisia (*Hä-mäläisiä*). Ruotsalaisia asuu Ahvenanmaalla ja Varsinais-Suomen eteläisessä saaristossa.

Ahvenaan kuuluu yksi suuri saari (*Ahvenan mantere*), noin 80 asuttua saarta sekä lukematon joukko kallioita ja kareja. Sen rajana on lännessä *Ahvenanmeri* ja idässä *Kihti* (Skiftet), joka eroittaa Ahvenan saariston Suomen saaristosta. Meri uur-

taa Ahvenan mantereen hyvin lahdikkaaksi (lahti *Lumpari* idässä); maa on epätasaista ja osaksi viljavaa. Kalastus ja metsästys ovat hyvin tärkeät. Asujamet, jotka ovat Ruotsalaisia, harjoittavat kauppaa ja rahdinkulkua.

Varsinais-Suomessa: **Turku**, Aurajoen varrella, maan vanhin kaupunki, entinen pääkaupunki ja entinen yliopistokaupunki. Täällä on hovioikeus, Suomen arkkipiispan ja läänin kuvernöörin asunto. Turussa on piipliaseura, talousseura ja useampia kouluja. Suuri kauppa- ja tehdaskaupunki (konepajoja, tupakkatehtaita, sokeritehdas, puuvillatehdas, y. m.); kauniisti rakennettu 1827 vuoden suuren palon jälkeen. 26 tuh. asuk. Rauhanteko v. 1743. Kaupungin merkillisin rakennus on tuomiokirkko. Turussa on Porthanin kuvapatsas. Joen suulla on Turun linna, vanhin maassa (perustettu v. 1157). *Pikisaaren* luona on Turun ulkosatama.

Lähestöllä: *Ruissalo*, ihana saari, täynnä huviloita ja puistoja. Kaakossa: *Lemunniemi*, sotatappelu v. 1808.

Naantali, meren rannalla, kuuluisa villakutouksistaan. Ruoppakylpylaitos. 600 asuk. — **Uusikaupunki**, meren rannalla, tekee melkoista kauppaa lehterillä ja puuastioilla. Suuri rahtikauppa. 3,800 asuk. Rauhanteko v. 1721. Merenalainen sähkölennätinlanka Ahvenaan ja toinen Ruotsiin (Grislehamn).

Salo, kauppala Uskelassa. — *Dahl*, konepaja suurella Kemiön saarella. — *Littoisten* suuri verkatehdas, Nummen pitäjässä. — *Kuusluoto* (Kuusisto) Piikkiön pitäjässä; jäännöksiä linasta, joka kuului Suomen katolisille piispoille.

Satakunnassa: **Pori**, kalarikkaan Kokemäenjoen varrella, Ulvilan pitäjässä; sen satama on *Reposaari*. Suuri kauppa, laivanrakento, konepaja y. m. teh-

taita. 9,500 asuk. — **Rauma**, meren rannalla. Puu-tavarakauppa, pitsinteko. 3,700 asuk.

Ikaalisten kauppala, Kyrösselän rannalla. — *Kyröskoski*, Hämeenkyrössä, puuvillatehdas.

Uusmaalla: *Orijärvi*, Kiskossa, vaski- ja sinkkikaivos.

Ahvenanmaalla: **Maarianhamina**, Jomalan pitäjässä. 500 asuk,

*Skarpan*s, hävitetty linnoitus Bomarsundin luona, — ja *Kastelholma*, linnanjäännöksiä, Sundin pitäjässä.

3. Hämeen lääni

sisältää lounas-osan Hämettä, Itä-Satakunnan ja vähäisen osan luoteista Uusmaata sekä ulottuu Päijänteestä (itäpuolella) Kuloveteen (lännessä). — Läänin pohjainen ja itäinen osa ovat täynnänsä korkeita ja jyrkkiä vuoria (Hämeenselkä), joilla on noin 700 jalan (= 200 m.) korkuisia kukkuloita; eteläpuoli on tasaisempaa ja hyvin viljeltyä. Järviä löytyy paljo (Längelmäen, Hauhon ja Wanajan reitit; Päijänne, Ruovesi ja Näsijärvi). Luoteis-osa on luontonsa puolesta sangen ihana (*Kangasalan harju*). Maanviljelys on yleensä hyvä, karjanhoito paikottain mainio. Pellavia kasvatetaan runsaasti. Metsät ovat laajat; vahtera ja saarni kasvavat itsensä eteläosassa. Tässä läänissä on monta tehdasta. Asujamet ovat Hämäläisiä.

Hämeessä: **Hämeenlinna**, kuvernöörin asunto. 4,400 asuk. Lähellä kaupunkia on *Kruununlinna* eli *Hämeenlinna* (perustettu v. 1249) ja kaunis puisto. Kilpa-ajaja.

Mustiala, maanviljelysopisto, — *Forssa*, puuvillatehdas, — ja *Jokioinen*, Suomen suurin maatila, rautatehdas, Tammelan pitäjässä. — *Nuutajärvi*, Urjalassa, lasitehdas. — *Tervakoski*, Janakkalassa, — ja *Walkeakoski*, Sääksmäellä, paperitehtaita. — *Evoisten* metsän-opisto Lammin pitäjässä. — *Lahti*, rautatien pysäyspaikka lähellä Wesijärveä, kauppakylä.

Satakunnassa: **Tampere**, ihanalla paikalla Näsijärven ja Pyhäjärven välillä, Messukylän pitäjässä, maan suurin tehdaskaupunki (puuvillatehdas, peltatehdas, paperitehdas, verkatehdas, y. m.). 16,700 asukasta.

Nokia, Pirkkalassa, puuhiomo.

4. Wiipurin lääni

tapaa etelässä Suomen lahteen, idässä Laatokkaan, ja siihen kuuluu suurin osa Vanhaa Suomea. Se sisältää Etelä-Karjalan, eteläisimmän osan Savoa ja vähäisiä osia Uusmaata ja Hämettä. Maa on epätasaista (Salpausselkä ja Äyräpäänselkä), hiekansekaista ja kiviperäistä, laihaa maanlaatua, enimmäkseen kaskeksi poltettua ja kolkon näköistä. Kymijoen, Vuoksen ja Laatokan rantamaat ovat kuitenkin jotensakin viljavia ja luontonsa puolesta sangen ihania. Paljo saaria löytyy Saimaassa ja Vuoksessa sekä pitkin Laatokan rannistoa Käkisalmen kaupunkiin asti etelässä ja pitkin Suomen lahden rannistoa Koivistolle saakka idässä. Koivistolta itään päin on ranta hiekkaista ja matalaa. — Läänin parhaimmat metsät ovat Laatokasta koilliseen päin, jossa myös on suuri sahaliike. Paremmantajaisia puita ja hedelmäpuita on ainoastaan eteläisimmillä tienoilla; lehtikuusimetsä (istutettu) löytyy Uudenkirkon pitäjässä. Harvinaisista elävistä tavataan kesyttömiä tahi kesyttömiksi joutuneita peuroja, uloinna idässä, ja hirviä läänin kaakkoisosassa. — Maanviljelys ja kotiteollisuus ovat ylimalkaan vielä alhaisemmalla kannalla. Tattaria viljellään jotensakin paljo. Lääniin tuodaan jauhoja ja käsiteoksia Wenäjältä ja Wenäjälle viedään lohia (Kymijoesta ja Vuoksesta), pajunkuorta, lasia,

marmoria, kraniittia y. m. Maantiet ovat hyvät, sillä rapakiveä löytyy runsaasti. Useampia tehtaita on perustettu etelä-osaan. — Asujamet ovat suurimmaksi osaksi Karjalaisia. Äärimmäisessä idässä (Salmen, Suistamon ja Suojärven pitäjissä ja Kite-län kappelissa Impilahdella) tunnustavat asujamet kreikan uskontoa. Äärimmäisessä lännessä (Pyhtään pitäjässä) ovat asujamet osaksi ruotsalaista suku-perää. Sitä paitsi löytyy Wenäläisiä ja Saksalai-sia, enimmäen kaupungeissa. Muutamissa Muolaan pitäjän kylissä asuu Wenäläisiä.

Karjalassa: **Wiipuri**, Saimaan kanavan suulla, Wiipurin lahden rannalla, linnoitettu. Siitä vie-dään enemmän kuin mistään muusta maan kaupun-gista ulkomaille tavaroita (varsinkin lankkuja ja lautoja), joita tuodaan tänne Kuopion läänistä asti. Täällä on hovioikeus, lääninhallitus, 6 kirkkoa, use-ampia kouluja, muutamia tehtaita (saippuatehdas, konepaja). Jäännöksiä linnasta, joka perustettiin 1293 ja kaunis kävelypuisto. 15 tuh. (ympäristö mukaan luettuna 17,500) asuk. Wiipurin rinkelit ovat kuuluisat. Kaupungin ulkosatama on *Uuras*.

Lähistöllä: *Monrepos* (Wanha Wiipuri), luonnon-ihana puisto. — Wiipurin pamaus v. 1495, Wiipurin kujanjuoksu v. 1790 (meritappelu lähellä *Ristinientä* Säkkiärvellä).

Käkisalmi, Vuoksen pohjaisilla suuhaaroilla, ent. linnoitus, 1,200 asuk.; — ja **Sortavala**, Laatokan poh-jaisrannalla, kansakoulunseminaari, 1,100 asuk.; mo-lemmat tekevät kauppaa Pietarin kanssa.

Pyterlahti, kylä Wirolahdella, kraniittilouhos. — *Suotnie-mi*, Käkisalmen luona, fajansitehdas. — *Kurkijoki*, maanviljelys-opisto. — *Ruskeala*, Ruskealan pitäjässä, marmorilouhos. — *Pit-käranta*, kylä Impilahden pitäjässä, tina- ja vaskikaivos. — *Wa-lamo* ja *Kononsaari*, Laatokan saaria, joissa on kreikkalaisia

luostareja; edellinen hyvin viljelty ja ihana. — Jääsken kirkolla on rakennettu rautasilta Wuoksen yli.

Uusmaalla: **Hamina**, Suomen lahden rannalla, Wehkalahden pitäjässä, ent. linnoitus, kadettikoulu. 3,000 asuk. Rauhanteko v. 1809. — **Kotka**, saarella Kymijoen itäisessä suuhaarassa, äsken perustettu kaupunki, jolla on vilkas sahaliike. Muinoin linnoitettu satama. 2,900 asuk.

Lähestössä: *Ruotsinsalmi*, meritappeluja vv. 1789 ja 1790. — Kymijoen itäisen haaran suulla: *Kymi*, linnoitus. — *Turpa*, ruutitehdas, ja *Inkeroinen*, paperitehdas ja puuhiomo, Sippolas-
sa. — *Suursaari*, Suomenlahdessa; hedelmätön ja vuorinen (porfyriä). Laivan luotsaus, kalastus ja hylkeenpyyntö ovat elinkeinoja. Meritappelu v. 1788.

Hämeessä: *Kuusankoski*, Walkealassa, paperitehdas.

Savossa: **Lappeenranta**, Saimaan etelärannalla; sen luona ent. linnoitus. Kylpypaikka. 1,500 asuk. Kaupungin vieressä on kotimaisen sotaväkemme leiripaikka.

Lauritsala, Saimaan kanavan pohjaispäässä, lastauspaikka.

5. Mikkelin lääni,

johon kuuluu Keski-Savo ja Itä-Häme, on Päijänte-
teen ja Oriveden välillä, joista edellinen länsipuolella ja jälkimäinen itäpuolella. — Se on täynnänsä lukemattomia järviä, jotka peittävät enemmän kuin neljänneksen sen pintaa (idässä Saimaan vesijakso Orivedestä alkaen Saimaasen saakka, lännessä Puulavesi ja Sysmän reitti). Maa on enimmäkseen mäkistä ja harjukasta (Savonselkä). Lännessä kohoavat harjanteet 600—800 jalan korkeuteen (= 180—240 m.). Maanlaatu on kiviperäistä ja hiekansekaista. Kaskenpoltolla ja suonviljelyksellä saadaan kuitenkin viljaa tavallisesti enemmän kuin tarvitaan; Savon osassa viljellään paljon tattaria. Suur-

ta sahaliikettä harjoitetaan; myöskin löytyy muutamia rautatehtaita. Järvistä pyydetään enintään muikkuja ja kuhia; Saimaassa löytyy myöskin lohia ja hylkeitä. Läänistä myydään hevosia, hamppua, halkoja, voita ja lihaa. Asujamet ovat suurimmaksi osaksi karjalaista sukuperää.

Savossa: **Mikkeli**, Saimaan lahden rannalla, lääninhallitus. 1,800 asuk.

Lähestöllä: *Porrassalmi*, sotatappelu v. 1789.

Savonlinna, saarella Haukiveden ja Pihlajaveden välillä, Säämingin pitäjässä ja Vanhassa Suomessa; sillä on linna (*Olavinlinna* l. *Olofsborg*). 1,500 asuk.

Punkaharju, kruunun puisto kaitasella pitkällä saarella Puruveden ja Pihlajaveden välillä, ihanalla seudulla. — *Kangassaari*, Kerimäellä, lasitehdas. — *Oravi*, rautatehdas; — *Parkumäki*, sotatappelu v. 1789 — ja *Haapaniemi*, ent. sotakoulu, Rantasalmen pitäjässä. — *Raahelinna* Kristiinan pitäjässä, linnanjäännöksiä.

Hämeessä: **Heinola**, Jyrängön kosken varrella, 1,200 asuk.

6. Kuopion lääni

sisältää Pohjais-Karjalan, Pohjais-Savon ja Koillis-Hämeen, sekä ulottuu Keiteleestä lännessä Wenäjän rajaan asti idässä. Maa alenee pohjaispuolelta 600 ja 800 jalasta (= 180—240 m.) eteläpuolelle päin 300 ja 400 jalkaan (= 90—120 m.) saakka ja siinä on joko harjuja (Suomenselkä, Savonselkä, Karjalanselkä ja Salpausselkä), yksinäisiä vaaroja ja syviä laaksoja, tahi laajoja järviä (Pielisreitti, Kallaveden ja Rautalammin reitit), veteliä soita, rämeitä ja nevoja. Karjalan osassa on pitkältä kaltavia mäkikiä, joista usea on kukkulalle asti peitetty viljavalla mullalla, ja sen vuoksi joko viljelty tahi kasvava kaunista lehtimetsää. Läänin muissa osissa on jyrk-

kiä ja enimmäten alastomia vuoria sekä kaitoja laaksoja. Maanlaatu on hiekansekaista ja mukulakivistä, vaan ei ylimalkaan kuitenkaan laihaa. Vilja, jota enimmäten saadaan suonviljelyksellä ja kaskenpoltolla, riittää tavallisina vuosina tarpeeksi asti. Niityt ja laitumet ovat parempia kuin Mikkelin läänissä. Metsät ovat suuret läänin pohjais- ja itäosissa (enimmäten mäntyä, etelässä enimmäten koivua); sahaliike on vilkas. Vedet ovat rikkaat rautamudasta eli hölmästä, josta myöskin läänissä metalia sulatetaan; vaskea löytyy Karjalassa. Läänistä viedään ulos varsinkin lankkuja ja lautoja; vieläpä voita, hevosta, turkiksia ja metsälintuja. Asujamet ovat karjalaista sukuperää. Osa Liperin ja Ilomant-sin pitäjäläisistä tunnustaa kreikan uskontoa.

Savossa: **Kuopio**, kauniilla paikalla Kallaveden rannalla, läänin- ja hiippakunnan-hallituksen istuin, vilkas kauppa. 8,000 asuk.

Lähistöllä: *Puijonmäki*, 505 jalkaa (= 150 m.) Kallaveden, 775 jalkaa (= 230 m.) meren pinnasta, ihana näköala; — *Toivala*, tunnettu 1808 vuoden sodasta; — *Niuvanniemi*, mieliallisten parannuslaitos. — *Souru*, Karttulassa, rautatehdas. — *Iisalmi*, kauppala; — ja *Koljonvirta*, sotatappelu v. 1808, molemmat Iisalmen pitäjässä. — *Warkaus*, kauppala ja konepaja, Lepävirroilla. — *Juvankoski*, Nilsiässä, konepaja.

Karjalassa: **Joensuu**, Pielisjoen suulla, vilkas kauppa ja sahaliike. 2,200 asuk.

Wärtsilä, suuri rautatehdas Tohmajärven pitäjässä. — *Puhos*, Kiteellä, konepaja. — *Möhkö*, Ilomantsissa, rautatehdas. — *Nurmeksen* kauppala, Pielisjärven luona. Sen lähistöllä: *Kuokkastenkoski*, rautatehdas

7. Waasan lääni

sisältää eteläisen Pohjanmaan, koillisen Satakunnan ja Luoteis-Hämeen. — *Pohjanmaa* on alaista tasan-koa, joka on avarin maassamme ja jolla ainoastaan

mataloita mäkimaita ja muutamia isompia harjanteita*) löytyy. Se on 4—5 peninkulman levyinen, alenee tuskin huomattavasti mertä kohti ja joukko virtoja ja jokia juoksee sen läpi. Meren rannisto on pitkältä matala ja rikas saarista, joista Meren Kurkussa olevat ovat uloimpina meressä. Pohjanmaan sisä-osan tekee Suomenselkä epätasaiseksi. Tasangon etelä-osassa on maa viljavaa savimaata, hyvin viljeltyä ja viljarikasta, varsinkin pitkin Kyrönjoen ja meren rantoja, missä kasvaa suuriyväistä viljalajia (Waasan ruista). Ison-Kyrön pitäjän vainioita kiitetään laajimmiksi maassa. Tasangon pohjais-osa on maanlaadultaan laihempaa, mutta täälläkin saadaan jyviä tarpeeksi. Suon- ja niitynviljelystä harjoitetaan myös innolla ja taidolla. Metsästä on monessa paikassa puute. Meren rannistolla harjoitetaan etuisaa hailinkalastusta ja hylkeenpyyntöä. Asujamet ovat taitavat kaikellisissa käsitöissä, ja etenkin maan parhaimpia laivanrakentajia ja kirvesmiehiä, joina heitä käytetään koko maassa. Meren rannan asujamet ovat ruotsalaista sukuperää. Läänin suomalaiset asujamet ovat Hämäläisiä.

Hämeen ja Satakunnan osat ovat täynnä korkeita harjanteita (Suomenselkä ja Hämeenselkä) ja järvijaksoja (Keiteleen ja Saarijärven reitit sekä Näsijärven pohjaiset lisävedet) sekä maanviljelykselle vähemmin sopivat. Metsät ovat laajat ja antavat laivanrakennustarpeita merikaupungeille.

Pohjanmaalla, kaikki meren rannalla: **Nikolainkaupunki**, (ent. Waasa), hovioikeuden ja lääninhallituksen istuin. Useampia kouluja, melkoinen kauppa

*) Merenkulkijoille ovat *Bötomvuoret*, Lapväärtissä, tunnetut.

ja muutamia tehtaita (puuvillatehdas). 8,300 asuk. Kaupungin laivasatama on *Brändö*. Lähestöllä: *Kors-holma*, ent. linna. — **Uusi Kaarleby** eli **Joensuu**, Lapuanjoen suulla. Seminaari kansakoulujen miesopettajia varten. 1,200 asuk. — **Pietarsaari**, Pietarsaaren pitäjässä, vilkas rahtikauppa. 2,000 asuk. — **Kokkola**, kasvava kauppa, 2,200 asuk. Kaupungin satama on *Ykspila*. — **Kaskinen**, saarella Närpiön pitäjässä, oivallinen satama. Hailinpyyntö. 800 asuk. — **Kristiinan kaupunki**, Lapväärtin pitäjässä, suuri kauppa. 2,700 asuk.

Östermyra, Ilmajoella, ruutitehdas. — *Napue*, kylä Isossa-Kyrössä, sotatappelu v. 1714. — Tunnetut 1808 vuoden sodasta ovat *Lapuan Isokylä* Lapualla; — *Alavuu*; — *Ruonan silta* — ja *Salmi* Kuortaneella; — *Juutas*, lähellä U. Kaarlebytä; — ja *Oravainen*.

Hämeessä: **Jyväskylä**, Päijänteen pohjaisella rannalla. Kansakoulun-seminaari. 2,300 asuk.

Karstula ja *Lintulahti*, Saarijärvellä, sotatappeluja v. 1808.

8. Oulun ja Kajaanin lääni

on suurin kaikista lääneistä (3 tuh. neliöp.; siihen kuuluu pohjainen Pohjanmaa sekä Suomen osat Lapinmaata ja Länsipohjan maata (maa Tornionjoen ja Ounasselän välillä). — *Pohjanmaa* on Pohjan lahtea kohti kaltava maakunta, jonka läpi monta jokea juoksee. Sisämaa on täytetty korkeilla harjanteilla (Maanselkä, Suomenselkä, Kainunselkä), joiden kukkulat ovat 800—1,600 jalan (=240—480 m.) korkuisat, hietakankailla ja sangen monilla järvillä (Oulunjärvi lisävesineen sekä järvet itäpuolella Maanselkää). Sanomattoman suuret rämeet peittävät ison osan maakunnan pintaa. Rantamaa on alaista tasankoa, jonka läpi kulkee merelle päin harjanteita. Maanlaatu on enemmiten laihaa ja maanviljelys hy-

vin epäluotettavaa useasti sattuvain hallojen vuoksi, jotka varsinkin tapahtuvat sisämaassa. Rantamaa on hyvin viljeltyä noin 5 ja 10 peninkulman leveydeltä. Sisä-osissa harjoitetaan suonviljelystä ja kaskenpolttoa. Ylimalkaan kylvetään enemmän ohraa kuin ruista, jonka halla useammin panee. Niityt ja laitumet kasvavat runsaasti heinää; karjanhoito on sentähden suuri-arvoinen maakunnalle. Limingan niityt eteläpuolella Oulun kaupunkia ovat yhtä mainiot kuin Ison-Kyrön vainiot. Sisimmäiset osat (Kajaanin lääni, Kainunmaa) sisältävät paraasti säilyneet metsät koko maassa; siellä poltetaan paljo tervaa, jota virtaavia jokia myöten viedään meren rannalle. Rantamaa on metsätön. Pohjaiset joet ovat taimenista ja lohista rikkaat. Muutamista vesistä saadaan vähempi-arvoisia helmiä. Metsästys on hyvin etuisaa. Rautamutaa löytyy monessa järvessä ja rämeessä, vaskimalmia Kuusamossa. Asujamet ovat karjalaista sukuperää. — *Länsipohja* on epätasainen Ounasselän vuoksi ja Tornionjoen tienoilla on maa viljavata.

Lapinmaassa on joukko vuoria ja harjanteita, kankaita, soita ja rämeitä. Viljaa ja juurikasveja viljellään siellä aivan vähä, kuitenkin kylvetään potaatteja, nauriita, ruista ja ohraa Inarinjärvelle saakka. Utsjoella on kaikki maanviljelys tuntematonta. Marjoja löytyy runsaasti, metsät ulottuvat Inarinjärvelle asti. Kultaa huuhdotaan Ivalojoella. Varsinaiset asukkaat ovat Lappalaisia. He hankkivat ravintonsa peuroista, jotka syövät peuransamalta, tahi kalastamisella ja nauriinviljelemisellä. Suurin osa asujamia on Suomalaisia, jotka harjoittavat maanviljelystä, kalastusta ja karjanhoitoa. Osa Lappalaisia on taipunut Suomalaisten elanto-

tapaan. Suurena rasituksena ovat Lapinmaan lukemattomat sääsket. — Lapinmaa jakautuu seitsemään *Lappiin*: *Tornion* eli *Enontekiäisten* ja *Muonionniskan* länn., *Kittilän*, *Sodankylän* ja *Kuolajärven* etel., sekä *Inarin* ja *Utsjoen* *Lapit* pohj. Viisi viime mainittua sanotaan yhteisellä nimellä *Kemin Lapiksi*.

Pohjanmaalla: **Oulu**, kauppakaupunki, Oulunjoen suulla (Merikoskella), harjoittaa kaikista maamme kaupungeista suurinta tervavientikauppaa. Lääninhallituksen istuin; suuri nahkatehdas. 11,500 asuk. Joen pohjaispuolella on kaupungin ulkosatama *Toppila*. — **Raahe**, meren rannalla, Saloisten pitäjässä. Hyvä kauppa, melkoisa laivasto. 3,000 asuk. — **Kajaani**, Kajaaninjoen (Koivukosken) varrella, Paltamon pitäjässä; vähäinen liike. 1,000 asuk. — **Kemi**, Kemijoen suulla. 400 asuk.

Kajaanin linna, linnanjäännöksiä saarella Koivukoskessa. — *Siikajoki*, *Reronlahti* ja *Pulkkila*, pitkin Siikajokea, sotatappeluja v. 1808. — *Olkijoki*, Saloisissa, sovinnonteko v. 1808. — *Hailuoto*, suuri saari meressä.

Länsipohjanmaalla: **Tornio**, lähellä Tornionjoen suuta, kaupittelee lohia ja Lapin tavaroita. 1 tuh. asukasta.

Aavasaksa, vuori Tornionjoen varrella lähellä napapiiriä; siellä käyvät Juhannuksen aikana ne, jotka tahtovat nähdä auringkoa sydän-yöllä.

